

O HIPOTETIČKIM REČENICAMA UVEDENIM VEZNICIMA *SI* I *SE* U FRANCUSKOM I ITALIJANSKOM JEZIKU**

U ovom radu ćemo kontrastivnom metodom analizirati hipotetičke rečenice u francuskom i italijanskom jeziku. S obzirom na bliskost proučavanih jezika, očekujemo visok stepen poklapanja kada je reč o samoj strukturi hipotetičke rečenice i njenom mestu u okviru složene rečenice. Zato ćemo posebnu pažnju posvetiti razmatranju upotrebe glagolskih oblika, pre svega glagolskih načina, u ovim rečenicama, jer to je domen u kojem očekujemo da posmatrani jezici pokažu izvesna odstupanja. Pritom ćemo zasebno razmatrati rečenice uvedene veznikom sa značenjem *ako*, *kad(a)*, *da* (fr. *si*, it. *se*) i rečenice uvedene drugim subjunktorima.

Ključne reči: uslov, hipoteza, glagolski način, subjunktiv, konjunktiv, francuski, italijanski.

1. UVODNE NAPOMENE

Rečenice koje su predmet ovog rada u konsultovanoj se literaturi, onoj koja se bavi francuskim i onoj iz domena italijanistike, najčešće nazivaju kondicionalnim (uslovnim). Neki autori ravnopravno koriste i termin *hipotetičke rečenice* (Delatour–Jennepin–Léon-Dufour–Mattlé–Yeganeh–Teyssier, 1994; Grevisse, 2003), a neki naglašavaju da je u savremenoj literaturi termin *hipotetičke rečenice* prihvaćeniji, jer on, budući uopšteniji, jasnije predstavlja sve značenjske nijanse koje se izražavaju ovim rečenicama (Točanac-Milivojev, 1989). Kako bismo izbegli terminološku konfuznost, mi ćemo u ovom radu koristiti termin *hipotetičke rečenice*.

2. REALIZACIJA HIPOTETIČKIH REČENICA

Ove rečenice najčešće se realizuju u okviru složene hipotetičke strukture (hipotetički period).¹ One u francuskom i italijanskom jeziku, očekivano (s obzirom

---

* seder@sbb.rs

** Ovaj rad je nastao u okviru projekta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije: *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* (br. 178002).

na bliskost dvaju jezika), pokazuju određeni stepen sličnosti. Ona se prevashodno ogleda u mnogo učestalijoj upotrebi zavisne rečenice uvedene veznikom sa značenjem *ako, kad(a), da*² (fr. *si*, it. *se*), u odnosu na rečenice uvedene drugim subjunktorima,³ iako oba jezika raspolažu širim repertoarom hipotetičkih/uslovnih subjunktora. Sama hipotetička rečenica, kao vrsta priloških rečenica, u obama jezicima ima dosta slobodnu poziciju u okviru složene rečenice, s tim što je, s obzirom na semantiku (uslov obično prethodi posledici), zavisna rečenica (protaza) najčešće anteponirana glavnoj (apodozi). Očekujemo da se razlika javlja u vremenskoj i (pre svega) načinskoj orijentaciji glagolskih oblika. Naime, i francuski i italijanski jezik u svojim glagolskim sistemima poseduju one glagolske načine (u francuskom to je subjunktiv – fr. *subjunctif*, a u italijanskom konjunktiv – it. *congiuntivo*) koji, kao naslednici latinskog konjunktiva, u obama jezicima imaju istu vrednost i slično su definisani.⁴ U skladu s tim, trebalo bi da imaju i istovetnu distribuciju u konkretnoj jezičkoj realizaciji, tj. da se koriste u istim sintaksičko-semantičkim uslovima. Ipak, u nekim domenima⁵ italijanski konjunktiv znatno je zastupljeniji nego francuski subjunktiv, što nas dovodi do pretpostavke da će tako biti i u hipotetičkim rečenicama.

¹ Ovaj termin svojstven je italijanistici. Mi ćemo ga u ovom radu koristiti umesto termina *složena hipotetička rečenica*, radi konciznosti.

² Veznik *ukoliko* javlja se kao sinonim za veznik *ako*.

³ O njima videti dalje u ovom radu.

⁴ Ilustracije radi, daćemo sledeće definicije: „Subjunktiv svojom osnovnom vrednošću koja mu daje ton intepretacije ili procene, izražava proces koji je samo predstavljen u mislima (za razliku od indikativa, koji aktualizuje proces, smeštajući ga u jednu od tri vremenske epohe); sadržaj izražen subjunktivom smatra se nepostojećim ili još uvek nerealizovanim, s obzirom na to da je govornik ne smešta na plan realnog” (Grevisse, 1969: 684; naš prevod). Slična je definicija italijanskog konjunktiva koju nalazimo u gramatici Luke Serijanija: „Konjunktiv izražava određeno udaljavanje od realnosti ili objektivne konstatacije nečega, time što radnju ili proces predstavlja kao željenu, pretpostavljenu ili kao nešto čega se plašimo” (Serianni, 1988: 324; naš prevod).

⁵ Npr. u dopunskim (kompletivnim) rečenicama, u kojima je u italijanskom jeziku konjunktiv dominantan u odnosu na indikativ, dok je u francuskom jeziku u ovim rečenicama upotreba indikativa znatno češća. Do zaključka o ovakvoj upotrebi subjunktiva u kompletivnim rečenicama došli smo u zasebnim istraživanjima posvećenim ovom glagolskom načinu (više o ovome videti u: Seder, 2010, Seder, 2011a i Seder, 2011b).

2.1. Rečenice uvedene veznicima *si* (fr.) i *se* (it.)

Reč je o rečenicama uvedenim ekvivalentima srpskih veznika *ako*, *kad(a)*, *da*, u zavisnosti od tipa pretpostavke koji izražavaju, kao i vremenskog segmenta na koji se odnose. Na osnovu prethodno navedenih parametara, izdefinisala su se tri osnovna tipa hipotetičkih rečenica, u okviru kojih, i u francuskom i u italijanskom jeziku, postoji utvrđen raspored glagolskih oblika.

2.1.a. Realne hipotetičke rečenice

Uslov ili pretpostavka odnose se na sadašnjost ili budućnost, i njihovo se ostvarenje smatra mogućim. U ovom slučaju, u protazi se uvek nalazi indikativ (u obama jezicima), a u apodozi je moguća i upotreba imperativa:⁶

1. Si votre sœur y va, elle en mourra. (Pennac, 1989: 71)
- 1a. Se sua sorella ci va, ne morirà. (Pennac it., 2014: 51)
[Ako Vaša sestra ode tamo, umreće.]
2. Prévenez Gauthier, et Loussa, s'il est ici. (Pennac, 1989: 101)
- 2a. Avverta Gauthier, et Loussa, se c'è. (Pennac it., 2014: 74)
[Obavestite Gotjea, i Lusu, ako je tu.]

Za razliku od francuskog jezika, u kojem nije moguće da se oblik futura nađe u protazi, u italijanskom se jeziku u protazi može naći i prosti futur. Najčešće je prisutna i vremenska odrednica sa značenjem budućnosti:

3. Et, s'il m'envoie à l'hospice quand mes dents tomberont dans mes poches, je partirai heureux... (Pennac, 1989: 123)
- 3a. E se, quando non avrai più un dente in bocca, mi metterà all'ospizio, ci andrò felice,... (Pennac it., 2014: 89)
[A ako me, kada mi svi zubi poispadaju, bude poslala u starački dom, otići ću tamo srećan...]
4. « Qui est cette dame? elle a de l'esprit », dit Forcheville. – Non, mais nous vous en ferons si vous venez tous dîner vendredi. (Proust, 1954: 490)

⁶ U francuskom jeziku moguće je upotrebiti i oblik subjunktiva, ali isključivo za naredbu trećem licu, dakle, kao zamenu za treće lice, koje francuski imperativ ne poseduje.

- 4a. « Chi è quella signora? non manca di spirito », disse Forcheville. – No certo, ma ne sentirete dell'altro venerdì, se verrete tutti a pranzo. (Proust it., 1982: 95)
[– Ko je ova dama? Ima duha – reče Foršvil. – Tačno. Ali čućete još dosta toga ako svi budete došli na večeru u petak.]

Rečenice u kojima je i u protazi i u apodozi oblik prezenta zahtevaju dodatna razmatranja. Naime, neki izvori iz francuske literature navode da je, ukoliko se i u glavnoj rečenici javi prezent,⁷ reč o izražavanju navike (Delatour et al., 1991: 289), ili pak o generičkim rečenicama (Riegel–Pellat–Rioul, 1994: 509). Oba izvora slažu se da tada veznik *si* postaje sinoniman veznicima *quand* i *chaque fois que / toutes les fois que*. Smatramo da sledeći primeri ilustruju takve slučajeve:

5. S'il consent à quitter sa prison pour venir jeter un œil sur la famille de sa fiancée, il s'amène avec son sujet de conversation, comme on apporte son bifteck. (Pennac, 1989: 50)
/**Quand** il consent à quitter sa prison pour venir jeter un œil sur la famille de sa fiancée, il s'amène avec son sujet de conversation, comme on apporte son bifteck.
- 5a. Se accetta di allontanarsi dalla prigione il tempo di dare un'occhiata alla famiglia della fidanzata, si presenta con il suo argomento di conversazione, come altri si portano la bistecca. (Pennac it., 2014 : 36)
[Kada pristane da napusti zatvor da bi bacio pogled na porodicu svoje verenice, on sa sobom ponese temu za razgovor, kao što neki nose biftek.]
6. S'il la lâche, elle explose. (Pennac, 1989: 58)
/**Chaque fois qu'**il la lâche, elle explose.
- 6a. Se la lascia andare, esplode. (Pennac it., 2014: 41)
[Kada/Čim je pusti, ona eksplodira.]

Ipak, postoje primeri u kojima je, iako se u glavnoj rečenici nalazi prezent, reč isključivo o hipotetičkom značenju, i nije moguća interpretacija veznika *si* veznicima *quand* i *chaque fois que*. U nekim slučajevima u takvim rečenicama

---

⁷ Autori iznose istu tvrdnju i za situacije u kojima je i u protazi i u apodozi imperfekat indikativa. O tome dalje u radu.

(primeri br. 7 i 8) prezent koji se nalazi u apodozi ima vrednost futura, ali osnovni kriterijum za ovakvu interpretaciju jeste odsustvo iterativnosti:

7. Si vous quittez seulement Paris en direction de Champrond, si, (...), vous jetez la moindre ombre sur mon enquête, si vous flanquez le plus petit soupçon dans la tête d'un de mes enquêteurs, je vous fais boucler [= je vous ferai boucler] préventivement jusqu'à la fin des opérations. (Pennac, 1989: 95)⁸
- 7a. Se solo si allontana da Parigi in direzione di Champrond, se, (...), getta la minima ombra sulla mia inchiesta, il minimo sospetto nella mente di uno dei miei inquirenti, la faccio rinchiudere [= la farò rinchiudere] preventivamente fino alla fine delle indagini. (Pennac it., 2014: 69)
- [Ako samo krenete iz Pariza u pravcu Šamprona, ako (...) bacite i najmanju senku na moju istragu, ako ubacite i najmanju sumnju u glavu nekog od mojih inspektora, preventivno ću vas zatvoriti sve do kraja operacije.]
8. Si vous-même ou votre amie Corrençon tournez seulement la tête vers cette affaire, vous êtes coffrés [= vous serez coffrés]. (Pennac, 1989: 99)
- 8a. Se lei o la sua amica Corrençon buttate anche solo un occhio in questa faccenda, vi sbatto dentro [= vi sbatterò dentro]. (Pennac it., 2014: 72)
- [Ako Vi ili Vaša prijateljica Karenson samo pomislite na ovu istragu, nadrljaćete.]

U sledećim primerima vezniku *si* ne može se pripisati vrednost iterativnog vremenskog veznika:

9. Nous allons avoir de l'agrément si Swann s'affuble des petits Verdurin. (Proust, 1954: 354)

⁸ U ovom primeru imamo tri zavisne hipotetičke rečenice (tri puta ponovljen uslov). Neki izvori navode da se (u negovanom jezičkom registru), u slučaju ponavljanja protaze, veznik *si* može zameniti veznikom *que*, uz obaveznu upotrebu subjunktiva: *Si le brouillard persistait et que l'avion ne puisse pas décoller, les passagers devraient passer la nuit à l'hôtel* (Delaunoy et al., 1994: 290). U jezičkoj praksi ova se mogućnost retko koristi (gotovo se uopšte ne koristi), što zaključujemo ne samo na osnovu navedenog primera nego na osnovu uvida u celokupni korpus koji smo konsultovali tokom istraživanja.

- 9a. Ci sarà da divertirci, se Swann si prende una cotta per i piccoli Verdurin. (Proust it., 1998: 32)
[Lepo će to biti ako se Svanu budu dopali Verdirenčići.]
10. Si je te demande: « Quelle est votre principale qualité, J.L.B., qu'est-ce que tu réponds? » (Pennac, 1989: 142)
- 10a. Se ti chiedo: „Qual è il suo maggior preggio, J.L.B.?” cosa rispondi?
[Ako te pitam: „Koja je Vaša najveća vrlina, Ž. L. V.?” , šta ćeš odgovoriti?]
11. Si vous n'avez jamais à nous présenter que des amis comme cela, vous pouvez les amener. (Proust, 1954: 450)
- 11a. Se non avete da presentarci che amici come quello, potete pure portarli. (Proust it., 1982: 49)
[Ako imate uvek samo takve prijatelje da nam predstavite, možete ih slobodno dovesti.]

U primerima br. 7, 8, 9 i 10 odsustvo iterativnosti, koje, dakle, onemogućuje temporalnu interpretaciju datih rečenica, proizilazi, pre svega, iz samog konteksta. U primeru br. 11 takva interpretacija nije moguća i zbog toga što predikat zavisne rečenice ne opisuje događaj, nego stanje, što poništava mogućnost postojanja iterativnosti. Nasuprot tome, u primerima br. 5 i 6 predikati obeju rečenica (i glavne i zavisne) označavaju procese koji mogu da se ponavljaju.

Analiza datih primera pokazala je da realne hipotetičke rečenice često imaju i temporalnu vrednost, a upotrebljavaju se za označavanje iterativnosti.

2.1.b. Potencijalne hipotetičke rečenice

Uslov koji se izražava zavisnom rečenicom nije realizovan u trenutku govora i/ili je njegova realizacija u budućnosti malo verovatna. U obama jezicima, u apodozi se nalazi kondicional prezenta, a u protazi u francuskom jeziku ostaje indikativ (oblik imperfekta), dok se u italijanskom jeziku u ovom slučaju javlja konjunktiv imperfekta:

12. Si les chasseurs dansaient n'importe quand, les jours se ressembleraient tous, et je n'aurais point de vacances. (Saint-Exupéry, 1996: 70)
- 12a. Se i cacciatori ballassero in un giorno qualsiasi, i giorni si assomiglierebbero tutti, e non avrei mai vacanza. (Saint-Exupéry it., 1998: 92)

- [Kada bi lovci odlazili na ples u bilo koje vreme, svi dani bi ličili jedan na drugi, i nikada ne bih imao odmor.]
13. Si elle se mettrait aussi à me raconter le comment, la vie serait ailleurs. (Pennac, 1989: 64)
- 13a. Se me ne racontasse anché il come e il perché la vita sarebbe altrove. (Pennac it., 2014: 46)
[Kada bi počela da mi prepričava i *kako* i *zašto*, ne bismo uopšte imali život.]
14. Si je m'y connaissais en parfum, je reconnaîtrais peut-être son after-shave. (Pennac, 1989: 100)
- 14a. Se me ne intendessi di profumi, forse riconoscerei il suo *after-shave*. (Pennac it., 2014: 73)
[Kada bih se razumeo u mirise, možda bih prepoznao njegov losion posle brijanja.]

U ovim rečenicama moguće je da se i u protazi i u apodozi nađe imperfekat indikativa. U ovom slučaju saglasni smo sa prethodno navedenim stavom pojedinih autora da tada veznik *si* postaje sinoniman veznicima *quand* i *chaque fois que / toutes les fois que*, te u ovakvim rečenicama nije reč o mogućem u budućnosti ili sadašnjosti, nego o realnom u prošlosti:

15. Si le pianiste voulait jouer la chevauchée de la *Walkyrie* ou le prélude de *Tristan*, *Mme Verdurin protestait*,... (Proust, 1954: 421)
/Quand / chaque fois / toutes les fois que le pianiste voulait jouer la chevauchée de la *Walkyrie* ou le prélude de *Tristan*, *Mme Verdurin protestait*,...
- 15a. Se voleva eseguire la cavalcata della *Walkyria* o il preludio di *Tristano* *Mme Verdurin protestava*... (Proust it., 1982: 20)
[Kada je/bi pijanista želeo da svira kavalkadu iz *Valkirije* ili preludijum iz *Tristana*, gospođa Verdiren (bi) se bunila...]
16. Si, à la devanture d'un fleuriste ou d'un joaillier, la vue d'un arbuste ou d'un bijou le charmait, aussitôt *il pensait* à les envoyer à Odette. (Proust, 1954: 495)
/Quand / chaque fois / toutes les fois que (...) la vue d'un arbuste ou d'un bijou le charmait, aussitôt il pensait à les envoyer à Odette.
- 16a. Se, nella vetrina di un fioraio o di un gioielliere, lo attraeva la vista di una pianta o di un monile, subito *pensava* di mandarli a Odette. (Proust it., 1982: 107)

[Kada bi mu se, u izlogu neke cvećare ili zlatare, svideo neki cvet ili neki komad nakita, odmah bi poželeo da ih pošalje Odeti.]

U italijanskom jeziku, u ovakvim rečenicama, u protazi se umesto imperfekta konjunktiva nalazi imperfekat indikativa.

Kada sagledamo prethodne primere, zaključujemo da ovakve rečenice i nisu hipotetičke (osim u formalnom smislu), nego predstavljaju samo jedan stilski obrt sa temporalnim značenjem.

2.1.c. Irealne hipotetičke rečenice

Uslov se odnosi na prošlost, i nije ostvaren. U apodozi se u ovom slučaju u obama jezicima nalazi kondicional prošli, a u protazi je u francuskom pluskvamperfekat indikativa, dok je u italijanskom u protazi pluskvamperfekat konjunktiva.⁹ Kod irealnih hipotetičkih rečenica, i u francuskom jeziku moguće je da se javi subjektiv, ali u savremenom francuskom to je osobenost isključivo književnog stila.

17. Si elle avait épousé Saint-Hiver, vous auriez perdu à la fois et votre enfant et votre mère. (Pennac, 1989: 92)
- 17a. Se avesse sposato Sant'Inverno, lei avrebbe perso contemporaneamente la figlia e la madre. (Pennac it., 2014: 67)
[Da se udala za Sent-Ivera, Vi biste istovremeno izgubili i ćerku i majku.]
18. S'Il l'avait détenu lui-même, il aurait pu assister, non pas à quarante-quatre, mais à soixante-douze, ou même à cent, ou même à deux cents couchers du soleil dans la même journée, sans avoir jamais à tirer la chaise. (Saint-Exupéry, 1996: 38)
- 18a. Se l'avesse avuto lui, avrebbe potuto assistere non a quarantaquattro, ma a settantadue, o anche a cento, a duecento

⁹ U razgovornom italijanskom jeziku postoji tendencija upotrebe imperfekta indikativa ili u protazi ili u apodozi, ali česta je i njegova upotreba i u protazi i u apodozi (Terić, 2005). *Se me lo dicevi, non sarei venuto.* / *Se me lo avessi detto, non venivo.* / *Se me lo dicevi, non venivo* (La grammatica italiana, 2012). I u francuskom jeziku (iako ne u tolikoj meri) razgovorni jezik dopušta izvesna odstupanja od izloženog rasporeda glagolskih oblika. Ta odstupanja ogledaju se najčešće u upotrebi oblika kondicionala u protazi: *Si tu voudrais, on travaillerait ensemble.* *Si j'aurais su, j'aurais refusé* (Grevisse, 2003: 353). Konstrukcije karakteristične za razgovorni jezik nisu tema ovog rada.

tramonti nella stessa giornata, senza dover mai spostare la sedia!
(Saint-Exupéry it., 1998: 55)

[Da je on posedovao [toliku moć], mogao je posmatrati ne četrdeset četiri nego sedamdeset dva, ili čak stotinu, ili čak dve stotine zalazaka sunca u istom danu, a da pritom ne mora da pomeri stolicu.]

U sledećem primeru, u francuskom jeziku javlja se drugi oblik kondicionala prošlog (*conditionnel passé – deuxième forme*), koji se morfološki poklapa sa oblikom subjunktiva pluskvamperfekta (zbog toga neki autori ovaj oblik ne prepoznaju kao drugu formu kondicionala prošlog, nego zadržavaju termin *subjunktiv pluskvamperfekta*, npr. Grevisse, 2003).¹⁰

19. Et je n'aurais pas été autrement étonné si **le taxi** (...) **se fût métamorphosé** en un carrosse de cristal... (Pennac, 1989: 41)
- 19a. E non mi sarei stupito se il taxi (...) si fosse trasformato in una carrozza di cristallo... (Pennac it., 2014: 29)
[A ne bih se tako iznenadio ni da se taksi pretvorio u kristalnu kočiju...]
20. Si on avait fait subir à la conversation de Mme de Gallardon ces analyses (...), **on se fût rendu compte** qu'aucune expression, même la plus usuelle, n'y revenait aussi souvent que « chez mes cousins de Guermantes »,... (Proust, 1954: 470)
- 20a. Se si fosse sottoposta la conversazione di Mme de Gallardon a una di quelle analisi (...), ci si sarebbe resi conto che nessuna espressione, neppure la più usuale, vi tornava così spesso come: « dai miei cugini de Guermantes »,... (Proust it., 1982: 176)
[Da je neko razgovore gospođe De Galardon podvrgnuo jednoj od onih analiza (...), shvatio bi da se nijedna rečenica, čak ni ona najobičnija, ne ponavlja toliko često koliko rečenica „kod mojih rođaka De Germantovih”.]

¹⁰ Prema normi, ovaj oblik može da se javi ne samo kao zamena za prošli kondicional nego i u protazi, ali i istovremeno u protazi i u apodozi. Dakle, u književnom stilu moguće su ukupno četiri kombinacije glagolskih oblika.

2.1.d. Mešoviti tipovi hipotetičkih rečenica

Osim triju osnovnih tipova hipotetičkog perioda, postoje i slučajevi „vremenskog nepoklapanja uslova i posledice” (Terić, 2005: 231), te se tada odstupa od prethodno izloženog rasporeda glagolskih oblika. Svaki oblik koji smo analizirali zadržava svoju vrednost koju je imao i u okviru triju osnovnih tipova hipotetičkog perioda: uslov vezan za prošlost izražava se pluskvamperfektom (u francuskom indikativa, u italijanskom konjunktiva), aktuelna (ili potencijalna) posledica u obama jezicima izražava se kondicionalom prezenta, posledica koja je vezana za prošlost izražava se kondicionalom prošlim, a uslov koji je još na snazi izraziće se imperfektom (u francuskom indikativa, u italijanskom konjunktiva). Broj mogućih kombinacija dosta je velik, a glagolski oblici čuvaju prethodno ilustrovane vrednosti, te ćemo ilustraciju ovakvih situacija redukovati na samo jedan primer:

21. Si elle n`avait pas été salement blessée l`année dernière (...), elle serait sans doute, à l`heure qu`il est, en train de grignoter un pois chiche dans un maquis subtropical... (Pennac, 1989: 107)
- 21a. Se l`anno scorso non fosse stata malamente ferita (...) **adesso starebbe** forse pilluccando ceci nella machia subtropicale... (Pennac it., 2014: 78)
- [Da **prošle godine** nije bila onako gadno ranjena (...), **sada** bi sigurno grickala bob u nekom subtropskom šipražju...]

2.2. Ostali subjunktivi

Kao što smo već napomenuli, pored veznika *si* i *se*, i francuski i italijanski jezik raspolažu i drugim veznicima pomoću kojih je moguće uvesti hipotetičku rečenicu.

U francuskom jeziku, u literaturi se najčešće navode sledeći veznici: *à (la) condition que, pourvu que* (pod uslovom da), *à supposer que (en supposant que), en admettant que* (čak i ako (pretpostavimo da)), *à moins que* (osim ako), *pour peu que, soit que ... soit (que), que, ... ou (que), au (dans le) cas où* (u slučaju da). Izuzev veznika *au cas où* (koji zahteva kondicional), svi oni uvode zavisnu rečenicu u subjunktivu.

Kada je reč o italijanskom, navode se sledeći veznici: *a patto che, a condizione che* (pod uslovom da), *purché* (samo da, ali samo ako), *qualora* (ukoliko), *nel caso che* (u slučaju da), *sempre che, solo che* (samo ako), *ammesso*

che (čak i ako pretpostavimo). U italijanskom jeziku zavisna rečenica je posle svih navedenih veznika u konjunktivu.

Međutim, kao što se vidi i iz njihovog prevoda, osim veznika: *à (la condition que, pourvu que, au (dans le) cas où* (i analognih italijanskih veznika: *a patto che, a condizione che, nel caso che*), ovi veznici najčešće izražavaju uslov koji se prepliće sa nekom drugom semantičkom nijansom – koncesivnošću, restrikcijom, opozicijom itd. To je moguće objašnjenje činjenice da su rečenice uvedene ovim veznicima neuporedivo ređe u upotrebi od onih uvedenih veznicima *si i se*. Mi smo iz korpusa izdvojili malobrojne primere rečenica uvedenih ovim veznicima:

22. J'aurai ceux qui ont fait ça, mais **à une condition**, une seule, c'est **que vous ne vous en mêliez pas**. (Pennac, 1989: 98)
- 22a. Prendero i responsabili di tutto questo, ma **a una condizione**, una sola, **che** lei non se ne **immischi**. (Pennac it., 2014: 72)
[Uhvatiću one koji su odgovorni za ovo, ali pod jednim jedinim uslovom, a to je da se Vi u to ne mešate.]
23. Qui sait même, **dans le cas où, ce soir-là, il se fût trouvé ailleurs**, si d'autres bonheurs, d'autres chagrins ne lui seraient pas arrivés (...)? (Proust, 1954: 305)
- 23a. Anzi, **nel caso che quella sera si fosse trovato altrove**, chi sa se altre felicità, altre pene non gli sarebbero occorse (...)? (Proust it., 1982: 233)
[U slučaju da se te večeri našao na nekom drugom mestu, ko zna da li bi mu se dogodile neke druge radosti i neke druge tuge (...)?]
24. Sur le palier, Swann avait été rejoint par le maître d'hôtel qui (...) avait été chargé par Odette de lui dire, (...), **au cas où il viendrait** encore, qu'elle irait probablement prendre du chocolat chez Prévost avant de rentrer. (Proust, 1954: 307)
- 24a. Sul pianerottolo Swann era raggiunto dal maggiordomo che (...) aveva ricevuto da Odette l'incarico di dirgli, **nel caso che fosse passato** di lì, (...) che molto probabilmente lei sarebbe andata a prendere una cioccolata da Prévost prima di rincasare definitivamente. (Proust it. 2, 2010: 46)
[Na odmorištu mu je prišao upravitelj (...) koga je Odeta zadužila da mu, ukoliko bi došao, kaže da će ona, pre povratka kući, najverovatnije otići na toplu čokoladu kod Prevoa.]

25. **À moins que** Clara (...) **ne nous ramenât** un fort en thème un peu guindé dont notre faintaisie n'aurait fait qu'une bouchée. (Pennac, 1989: 98)
- 25a. **A meno che** Clara (...), non **ci portasse** in casa un secchione un po sostenuto che ci saremmo mangiati in un sol boccone con la nostra fantasia. (Pennac it., 2014: 30)
[Osim ako nam Klara (...) ne bi dovela nekog pomalo užtogljenog odlikaša, koga bi naša mašta pojela u jednom zalogaju.]

U poslednjem primeru, u francuskom jeziku upotrebljen je veznik *à moins que* (osim ako), čiji se italijanski ekvivalent (*a meno che*) u literaturi svrstava među veznike koji uvode *isključne rečenice* – it. *proposizioni eccettuative* (Terić, 2005: 238).

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Hipotetičke rečenice i u francuskom i u italijanskom jeziku realizuju se najčešće u složenim rečenicama uvedenim veznicima sa značenjem *ako, kad(a), da* (fr. *si*, it. *se*), i pritom su u obama jezicima ustanovljena tri osnovna tipa složene rečenice.

U realnim hipotetičkim rečenicama raspored glagolskih oblika u posmatranim jezicima gotovo je identičan (u protazi se nalazi prezent indikativa, a u apodozi futur ili imperativ), osim što je u italijanskom jeziku moguće da se u protazi nađe i prosti futur, dok u francuskom jeziku ova mogućnost ne postoji. U obama jezicima postoji i mogućnost izražavanja iterativnosti ovim rečenicama (u slučajevima u kojima je i u protazi i u apodozi prezent), te su one tada pseudohipotetičke, jer je njihova vrednost u stvari temporalna.

U potencijalnim i irealnim hipotetičkim rečenicama vidljive su znatne razlike između posmatranih jezika, i to u protazi (u apodozi se u obama jezicima nalaze oblici kondicionala, sadašnjeg za potencijalne i prošlog za irealne hipotetičke rečenice). Naime, francuski jezik u ovim rečenicama čuva oblike indikativa, dok je u italijanskom jeziku obavezna upotreba konjunktiva (videti tabelu I).

Zajednička osobenost potencijalnih hipotetičkih rečenica u posmatranim jezicima jeste to što, ukoliko se i u protazi i u apodozi nađe imperfekat indikativa, ove rečenice imaju temporalnu vrednost (izražavaju iterativnost u prošlosti).

Kada je reč o irealnim hipotetičkim rečenicama, zahvaljujući postojanju drugog oblika kondicionala prošlog (morfološki podudarnog sa pluskvamperfektom subjunktiva), književni francuski jezik raspolaže sa više mogućih kombinacija

glagolskih oblika u okviru hipotetičkog perioda, dok italijanski jezik poseduje samo jednu moguću kombinaciju.

U obama jezicima postoje i drugi veznici koji uvode hipotetičke rečenice, a koji (izuzev francuskog veznika *au cas où*) u obama jezicima uvek zahtevaju subjunktiv, odnosno konjunktiv. Međutim, oni su znatno ređe korišćeni, a često uvode i rečenice u kojima se sa pretpostavkom (uslovom) prepliću i druge značenjske nijanse, te ni autori nisu saglasni u njihovoj klasifikaciji.

Tabela 1: *Glagolski oblici u trima osnovnim tipovima hipotetičkih rečenica*

REALNE HIPOTETIČKE REČENICE	FRANCUSKI JEZIK	
	PROTAZA	APODOZA
	<i>Si</i> + prezent indikativa	prosti futur, imperativ, prezent
	ITALIJANSKI JEZIK	
	<i>Se</i> + prezent indikativa ili prosti futur	prosti futur, imperativ, prezent
POTENCIJALNE HIPOTETIČKE REČENICE	FRANCUSKI JEZIK	
	<i>Si</i> + imperfekat indikativa	kondicional prezenta
	ITALIJANSKI JEZIK	
	<i>Se</i> + imperfekat konjunktiva	kondicional prezenta
IREALNE HIPOTETIČKE REČENICE	FRANCUSKI JEZIK	
	<i>Si</i> + pluskvamperfekat indikativa (ili drugi oblik kondicionala prošlog)	kondicional prošli
	ITALIJANSKI JEZIK	
	<i>Se</i> + pluskvamperfekat konjunktiva	kondicional prošli

Ružica Seder

ABOUT CONDITIONAL SENTENCES BEGINNING WITH CONJUNCTIONS *SI* AND *SE* IN FRENCH AND ITALIAN

Summary

The paper presents the results of a contrastive study of conditional sentences in French and Italian. First we compare the three basic types of conditional sentences (open conditional, hypothetical conditional and unfulfilled conditional), using conjunction *si* in French and *se* in Italian. The second part of the article deals with other types of conditional clauses (using

other conjunctions). The contrastive analysis of those sentences reveals both similarities and differences between the uses of verb mood in the two languages.

Key words: condition, hypothesis, verb mood, French, Italian.

LITERATURA

- Delatour, Y., Jennepin, D., Léon-Dufour, M., Matllé-Yeganeh, A. & Teyssier, B. (1991). *Grammaire du Français (Cours de civilisation française de la Sorbonne)*. Paris: Hachette.
- Grevisse, M. (1969). *Le Bon Usage*. 9e édition revue, Gembloux: Editions J. Duculot, S.A.
- Grevisse, M. (2003). *Le français correct*. 5e édition, Bruxelles: Editions J. Duculot.
- La grammatica italiana (2012). U: *Il portale del sapere*. Preuzeto 7. 4. 2018. sa: <http://www.treccani.it>
- Mauger, G. (1968). *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui*, 4e édition. Paris: Hachette.
- Riegel, M., Pellat, J. C. & Rioul, R. (1994). *Grammaire méthodique du français*, 3e édition. Paris: P.U.F.
- Rigotti, E., Schenone, P. (1988). *Grammatica italiana*. Torino: SEI.
- Seder, R. (2010). Sur un type de la proposition complétive en français et ses équivalents serbes, *Cambridge Scholaship Publishing*, 89–99.
- Seder, R. (2011a). Izbor glagolskog načina u francuskim kompletivnim rečenicama uvedenim glagolima govorenja, mišljenja i percepcije i njihovi korelati u srpskom jeziku, *Nasleđe*, 20, 303–316.
- Seder, R. (2011b). Francuske kompletivne rečenice uvedene glagolima osećanja i njihovi korelati u srpskom jeziku, *Primenjena lingvistika*, 12, Beograd, 126–137.
- Serianni, L. (1988). (con la collaborazione di Alberto Castelvechi): *Grammatica Italiana* (italiano commune e lingua letteraria). Torino: Utet.
- Terić, G. (2005). *Sintaksa italijanskog jezika*. Beograd: Filološki fakultet Beograd.
- Točanac-Milivojev, D. (1989). *Propositions, phrase et texte*, Syntaxe de Phrase Française. Novi Sad: ISJK.

IZVORI

- Pennac: Pennac, D. (1989). *La petite marchande de prose*, Paris: Gallimard.
- Pennac it.: Pennac, D. (2014). *La prosivendola*, traduzione di Yasmina Malaouah, Milano: Fertonelli.
- Proust: Proust, M. (1954). *À la Recherche du Temps Perdu, Tome I: Du Côté de chez Swann. Deuxième partie: Un Amour de Swann*. Paris: Gallimard.
- Proust it.: Proust, M. (1982). *Un amore di Swann*. [Un Amour de Swann], traduction de Giacomo De Benedetti, Novara: IGDA.

Proust it. 2: Proust, M. (2010). *Un amore di Swann*, traduzione di Oreste del Buono, Milano: Garzanti.

Saint-Exupéry: De Saint-Exupéry, A. (1996). *Le Petit Prince*. Paris: Gallimard.

Saint-Exupéry it.: De Saint-Exupéry, A. (1998). *Il Piccolo Principe*. [Le Petit Prince]. Trad. par: Nini Bompiani Bregoli, Milano: RCS Libri S.p.A.